

VAU, mikä vonkale!

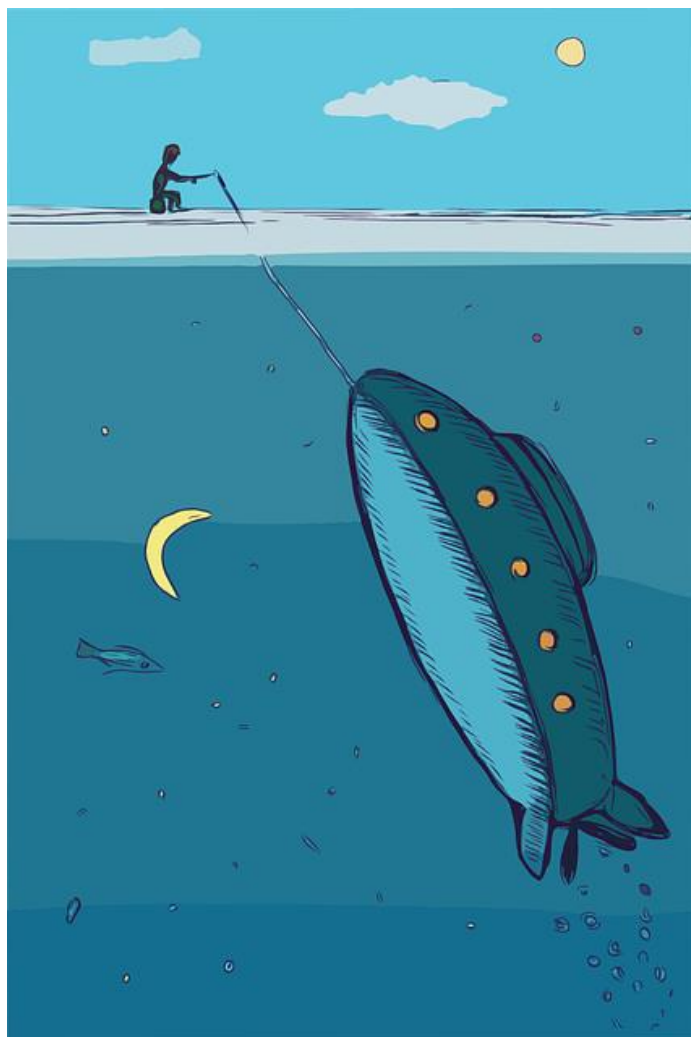
– vedenalaisia tekstejä ja pehmovonkaleita

Kenelle? Esi- ja alkuopetuksen oppilaille

Mitä? Tee oma vedenalainen otus ja kirjoita siihen liittyvä teksti. Vinkkejä otuksen tekemiseen ja tekstien kirjoittamiseen löydät tästä materiaalipaketista. Sanataidetehtävät eivät vaadi teknistä luku- tai kirjoitustaitoa.

Taustaa: Tämä materiaalipaketti on syntynyt osana Jyväskylän pääkirjastossa esillä ollutta Runo-olohuone-näyttelyä. Järjestäkää myös te ikioma näyttely ryhmänne vonkaleista oman oppilaitoksen tai lähikirjaston tiloihin!

Vinkki: Runo-olohuoneen yhteydessä teksteihin oppilaita innosti Kirsi Kunnaksen Tiitiäisen tuluskukkaro -kirjasta löytyvä runo Luistelua, uistelua ja muistelua. Aloittakaa projekti lainaamalla kirja ja lukemalla kyseinen runo!

Aloittakaa esimerkiksi näin:

- Lukekaa Tiitiäisen tuluskukkaro -teoksesta löytyvä Kirsi Kunnaksen runo Luistelua, uistelua ja muistelua. Keksikää halutessanne runoon sopiva leikki.
- Kirsi Kunnas ajatteli, että runojen avulla voi oppia uusia asioita. Tutkikaa kirjoja ja kuvia vedenalaisesta maailmasta. Keski-Kirjastot on koonnut teitä varten valmiin kirjavinkkilistan: [Pinnan alla - merimonstereita ja muita vedenalaisia juttuja | Keski-Finna](#) (saatavilla osoitteessa <https://keski.finna.fi/List/1585602>)
Lista sisältää teoksia, joita voi lukea luokassa ääneen sekä teoksia, joita oppilas voi lukea aivan itse. Mukana on niin tietoa, tarua kuin runouttakin.
- Päästäkää mielikuvitus valloilleen. Millaisia ääniä veden alla voisi kuulua? Veden alla on paljon olentoja, joita ei ole vielä koskaan löydetty. Miltä ne mahtavat näyttää tai kuulostaa? Miten ne voisivat liikkua?
Mitä tosi isoa ja mitä tosi pientä voisi löytyä veden alta?
- Tästä oppaasta löydät seuraavat vinkit:
 - Mustekala parittomasta sukasta
 - Kala parittomasta sukasta
 - Ääniruno vedenalaiselle olenolle
 - Tietoteksti omasta vedenalaisesta olennosta
 - Tarina omasta vedenalaisesta olennosta

Vedenalainen otus parittomista tai rikkinäisistä sukista

Kerätkää parittomat ja/tai rikkinäiset sukat taidekäyttöön. Suunnitelkaa ja valmistakaa sukista vedenalaisia otuksia. Voitte noudattaa alla annettuja valmiita vinkkejä tai suunnitella aivan oman otuksen. Halutessanne voitte suunnitella ja valmistaa luokan tai pienryhmän yhteisen otuksen.

Mustekala

Harjoiteltavat kädentaidot: kankaan leikkaaminen, solmut, liimaus tai vaihtoehtoisesti neulan käyttö & ompelu

OHJE

1. Valitse pariton sukka mustekalan vartaloksi.
2. Täytä valitsemasi sukan kärki rikkinäisillä sukilla (tai jollain muulla rikkinäisellä vaatteella). Jos käytössäsi ei ole enempää

vaatteita, voit valita täytteeksi esimerkiksi sanomalehteä.

Lisää täytettä sen mukaan haluatko tehdä pienen vai isomman mustekalan. Jätä kuitenkin riittävästi näkyville sukan vartta, koska sukan varresta leikataan mustekalan lonkerot.

3. Solmi naru heti täytteen alapuolelta tiiviisti sukan ympäri.
4. Leikkaa sukan varsiosa suiroiksi, niistä muodostuvat mustekalan lonkerot.

Tiedätkö montako lonkeroa mustekalalla oikeasti on? Etsi mustekalan kuva ja laske.

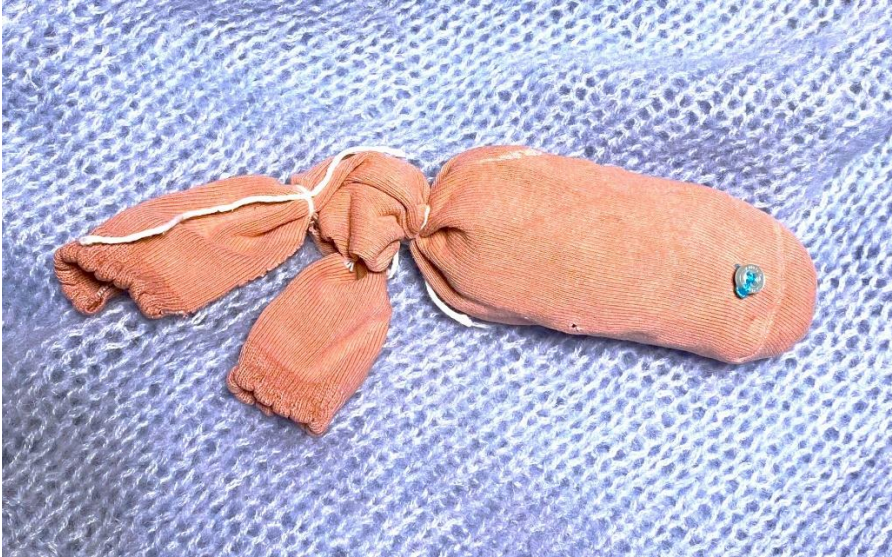
Voit leikata omalle mustekalallesi lonkeroita joko oikean mustekalan lonkeroiden verran tai juuri haluamasi määrän.

5. Kiinnitä mustekalalle silmät joko liimaamalla tai langan ja neulan avulla.
6. Koristele mustekala halutessasi erilaisilla ompeleilla tai esimerkiksi akryylitusseilla.

Kun mustekalasi on valmis, keksi ja kerro siitä tietoja näyttelyä varten. Sanataidetehtävät auttavat ja innostavat kertomaan!

Kala

Harjoiteltavat kädentaidot: kankaan leikkaaminen, solmut, liimaus tai vaihtoehtoisesti neulan käyttö & ompelu

OHJE

1. Valitse pariton sukka, josta teet pehmokalan.
2. Täytä sukka rikkiäisillä vaatteilla tai rypistä sanomalehteä täytteeksi. Jos haluat tehdä pienen kalan, laita täytettä vain vähän. Iso kala tarvitsee täytettäkin enemmän. Jätä kuitenkin hieman sukan vartta näkyville, koska siitä leikataan kalalle pyrstö.
7. Solmi naru heti täytteen alapuolelta tiiviisti sukan ympäri.
8. Leikkaa sukan varsiosa kahtia, näin saat kalalle pyrstön. Halutessasi voit tukea pyrstöä haluamaasi muotoon esimerkiksi piipunrassin tai rautalangan avulla.
9. Kiinnitä kalalle silmät joko liimaamalla tai langan ja neulan avulla.
10. Koristele kala halutessasi erilaisilla ompeleilla tai esimerkiksi akryylitusseilla. Voit kiinnittää kalalle myös eviä esimerkiksi huopakankaasta liimaamalla tai ompelemalla.

Kun kalasi on valmis, keksi ja kerro siitä tietoja näyttelyä varten. Sanataidetehtävät auttavat ja innostavat kertomaan!

SANATAIDETEHTÄVÄT

- Valitse ryhmällesi sopiva tehtävä tai anna oppilaiden valita heitä kiinnostava sanataidetehtävä. Valittavana on ääniruno, keksitty tietoteksti tai vedenalainen tarina. Voitte myös ideoida ja kirjoittaa juuri teitä kiinnostavan tekstin. Kaikenlaiset tekstit ovat tervetulleita näyttelyyn!
- Ota oppilaiden kirjoittamista teksteistä kopio tai kirjoita tekstit puhtaaksi koneella. Älä siis toimita näyttelyyn alkuperäisiä tekstejä.
- Auta tekstien kirjoittamisessa tarpeen mukaan. Osan alla olevista tehtävistä voi tehdä myös ilman teknistä kirjoitustaitoa. Voit myös kirjoittaa tekstin lapsen sanelun mukaan tai voitte kirjoittaa koko ryhmän yhteisen tekstin osaksi näyttelyä.

1. Runoja vedenpinnan alta

Miltä kuulostaa veden alla? Miten suhisevat vesikasvit? Miten pulputtavat kalat?

Tämä harjoitus teksteineen onnistuu mainiosti myös lapsilta, jotka vasta tutustuvat kirjainmuotoihin ja kirjoittamiseen!

- Tehkää vedenalainen äänimaisema. Luokka jakaantuu kahteen ryhmään. 1. ryhmä istuu lähekkäin ympyrän muotoon ja 2. ryhmä muodostaa piirin 1. ryhmäläisten ympärille. Piirin keskellä istuvat sulkevat silmänsä. Piirin ulkopuolella seisovat tekevät vedenalaisen äänimaiseman. Äänimaiseman voi tehdä esimerkiksi seuraavasti:
 - Opettaja aloittaa äänen, johon oppilaat yhtyvät. Näin koko ryhmä tekee koko ajan samaa ääntä. Opettaja voi kättä nostamalla ja laskemalla näyttää kuinka kovaa tai hiljaa kyseinen ääni milloinkin tehdään.
 - Ääniä on monenlaisia: hitaita, nopeita, hiljaisia ja äänekkäämpiä. Ääniä voi tehdä suun avulla, jolloin mukaan voi ottaa suujumppaa esimerkiksi ”Ooooo” tai ”Ssss” äänteiden muodossa. Ääniä voi tehdä myös kehorytmien avulla, taputtamalla, silittelemällä tai tömistelemällä.
 - Jokaisella meistä on oma ainutlaatuinen tapansa tuottaa ääntä. Siksi äänessä olevan piirin kannattaa välissä vaihtaa paikkoja, jotta jokainen piirin keskellä saa kuunnella vähintään kahta erityylistä ääntä lähellään.

- Valmiit kuvat tai ääniefektikuvat auttavat äänimaiseman tuottamisessa. Valmiita äänimaisema- ja äänipolkukuvia löytyy esimerkiksi [Herkkien korvien tehtäväkorteista](#) (Sintonen & Erfving, Opettajankoulutuslaitoksen muut materiaalit, Helsingin yliopisto). Herkkien korvien tehtäväkortit on vapaasti saatavilla osoitteessa <http://hdl.handle.net/10138/156292>
- Vaihtakaa ryhmien paikkaa, niin molemmat ryhmät pääsevät vuorollaan nauttimaan äänimaisemasta sekä kuulijan että tuottajan roolissa.

Äänimaisemasta kohti tekstiä:

- Miltä eri äänet näyttävät kirjoitettuna? Ottakaa käyttöön Herkkien korvien tehtävämateriaalista (<http://hdl.handle.net/10138/156292>) yksi valmis ääniefektipolku ja kirjoittakaa eri äänet joko yhdessä tai aivan itse irrallisille paperilapuille. Halutessanne voitte värikoodata lappuja haluamallanne tavalla esimerkiksi näin: pehmeältä kuulostavat äänet kirjoitetaan sinisille lapuille, oudot äänet keltaisille, hauskan kuuloiset sanat vihreille ja kauniit sanat punaisille.
- Sekoittakaa ääniä sisältävät paperilaput ja muodostakaa vedenalaisia ääniä sisältävä sattumaruno nostamalla sanalappuja runoksi haluamassanne järjestyksessä. Jos olette värikoodanneet äänet, voitte suunnitella runoa sen mukaan, minkälaisen äänen haluaisitte seuraavaksi runoon mukaan.
- Lukekaa syntynyt runo (tai runot) ääneen ja kuulostelkaa tarkasti. Oletteko tyytyväisiä tekstiin? Haluatteko vaihtaa joidenkin äänien paikkaa? Haluatteko toistaa jotain ääntä useamman kerran?
- Halutessanne voitte täydentää runotekstin kertomalla kuka äänen aiheuttaa. Silloin runo muuttuu esimerkiksi näin:
 - Hiisuli hiisuli hii,
saiiiiiiii saiiii sisisiheehee
hiisuli tsurp ksho.
 - Hiisuli hiisuli hii, huokaisee vesisiili
saiiiiiiii saiiii sisisiheehee itkee ahven
hiisuli tsurp ksho, murahtaa mustekala.

- Millainen ääniruno sopisi juuri omalle vedenalaiselle olenollesi? Miten olento ääntää, kun se on juuri herännyt? Entä nälkäisenä tai kiukkuisena? Millaista ääntä olento pitää kohdatessaan ystävän?
- Vedenalaisten äänirunojen kirjoittaminen onnistuu myös ilman teknistä kirjoitustaitoa. Runon kirjoittaminen voi toimia kutsuna leikkiin äänten ja kirjainten parissa. Oppilas voi muodostaa äänisanoja tuntemistaan kirjaimista tai kirjainlistojen (käytä apuna [esimerkiksi Värinauttien aakkosia](#)) avulla. Kirjoittamisen ja lukemisen ilo syntyy siitä hetkestä, kun lapsen itse kirjoittamat sanat muuttuvat luettaessa puheeksi ja puheesta kirjoitetuksi kieleksi.

Vinkki: Äänirunon voi kertoa myös leikin kautta. Leikin kautta voi eläytyä oman vedenalaisen otuksen liikkeisiin. Miten liike muuttuu eri tilanteissa ja eri tunnetilanteiden myötä? Miten otus nukkuu ja miten se ääntää nukkuessaan?

Leikin voi aloittaa tutuista vedenalaisista olennoista, kuten kalan liikkeistä, delfiineistä, sukeltavasta ihmisestä tai rapukävelystä. Tuttujen olentojen kautta pääsee kokeilemaan erilaisia liikkumisen tapoja ja valitsemaan niistä suosikkinsa osaksi omaa vedenalaista olentoa. Tuttujen otusten jälkeen on aika eläytyä oman vedenalaisen otuksen liikkeisiin ja ääntelyihin. Opettaja ohjaa leikkiä esimerkiksi seuraavasti: Miten otus tervehtii kaveria? Nyt otukselle tuli kova nälkä! Mitä se tekee ja millainen ääni syömisestä kuuluu? Otus on tosi tosi väsynyt. Miten se liikkuu väsyneenä? Minne se menee nukkumaan?

Opettaja voi kertoa olevansa tutkija, joka tarkkailee vedenalaista elämää ja kirjaa otusten puhetta muistiin. Näin opettaja voi leikin aikana kulkea ympäri luokkatilaa ja tallentaa muistiin jokaisen otuksen puhetta. Tuloksena on koko luokan yhteinen ääniruno.

2. Tietoteksti omasta vedenalaisesta olennosta

Omien tietotekstien kirjoittaminen kannattaa aloittaa tutkimalla tietokirjoja vedenalaisesta maailmasta. Millaisista asioista kirjoissa kerrotaan? Usein eläimistä kertovissa tietokirjoissa kerrotaan jotain eläimen asuinpaikasta, ravinnosta ja tuntomerkeistä.

Tietokirjojen käyttö osana opetusta on hyvä tapa tukea lukumotivaatiota. Osa oppijoista pitää tarinoista ja runoista, kun taas osalle juuri tietokirjallisuus on kirjallisuuden lajeista mieleisin. Sanataiteellisessa tietokirjoittamisessa tietoteksteihin yhdistyy tarinankerronta, kun omasta vedenalaisesta olennosta kirjoitetaan keksittyjä faktatietoja.

- Kirjoita tietoteksti tarinalliseen muotoon esimerkiksi seuraavan tarinakaavojen avulla:
Keväisin olento.... Kesäisin olento.... Syksyisin olento.... Talvisin olento.
Voit kirjoittaa jokaiseen kohtaan haluamasi verran tietoja. Pohdi esimerkiksi seuraavaa: mitä olento syö eri vuodenaikoina, miten se liikkuu eri vuodenaikoina, miten sen ulkonäkö muuttuu eri vuodenaikoina? Muista, että mielikuvitus on vapaa lentämään! Kaikki on siis mahdollista, vaikka otus asuukin vedenpinnan alla. Halutessasi vedenpinnan alta voi löytyä vaikkapa vedenalainen kaupunki, jossa otus käy aina talvisin elokuvissa ja kesäisin syömässä merimakkaroiden valmistamaa makkarajäätelöä.
- Listaa tietoja omasta vedenalaisesta olennostasi valmiiseen tietokorttiin (LIITE 1) tai suunnittele ja tee oma tietokorttisi. Tietokorttiin voi merkitä esimerkiksi olennon tuntomerkit, ravinnon, asuinpaikan (eli elinympäristön), liikkumistyylin tai vaikkapa tiedon siitä, milloin otus saa poikasia. Valitse itse sinua kiinnostavat tiedonjyvät ja kirjoita ne muistiin.
- Jos luokkanne innostuu tietotekstien kirjoittamisesta, voitte halutessanne koota tekstit yhdeksi tietokirjaksi. Tietokirjaan voi lisätä myös piirroksia tai valokuvia omista vedenalaisista olennoista.

3. Tarina vedenalaisesta otuksesta

Sukella leikisti vedenalaiseen maailmaan ja kerro mitä näet! Tarinan vedenalaisista tapahtumista voi kertoa yhdessä koko luokan kanssa, pienryhmissä, pareittain tai aivan itse. Yhteinen alku ja yhdessä suunniteltu miljöö innostavat myös kohti omia tarinoita. Yhteisöllisyyttä kannattaa siis hyödyntää, vaikka ajatuksena olisikin kirjoittaa ikiomat tarinat omista vedenalaisista otuksista.

Tarinan tallennusväline kannattaa valita huolella. Usein aloittelevalla kirjoittajalla mielikuvitus liikkuu kynää nopeammin ja tarinankerronnan motivaatio voi katketa kirjoittamisen hitauteen. Toisinaan aikuinen voi toimia tarinan kirjaajana, ison luokan kanssa helpointa on tällöin kirjoittaa luokan yhteistä tarinaa tai esimerkiksi tarinaa pienryhmissä. Avuksi voi napata myös mobiililaitteiden ääninauhuri-sovellukset. Jos puhe on selkeää, myös tekstinkäsittelyohjelman sanelutoiminnon avulla voi puheen muuttaa tekstiksi.

Tarinankerronnan iloa voi tukea halutessaan myös tarinankerrontakorttien avulla. Tämän materiaalin liitteenä (LIITE 2a&b) on vapaaseen käyttöön saatavilla vedenalaiseen maailmaan sijoittuvat tarinankerrontakortit. Niiden avulla oppilas voi suunnitella omaa tarinaansa tai oppilaat voivat kertoa yhteistä tarinaa esimerkiksi valitsemalla vuorotellen (tai sattumanvaraisesti) tarinaan seuraavaksi liittyvän kuvan. Tarinankerrontakortteja kannattaa hyödyntää myös silloin, jos oma tarina jää jumiin ja tuntuu vaikealta keksiä lisää sanottavaa.

Kuvittele kaupunki!

Mila Teräksen *Kadonnut kaupunki* -teoksesta löytyy upea kuvaus vedenalaisesta kaupungista. Kuvitelkaa ryhmän yhteinen mielikuvituskaupunki vedenpinnan alle. Mitä asioita omasta kotikaupungista veisitte mukana vedenalaiseen kaupunkiin? Millaisia kauppoja, museoita, kouluja, kirjastoja ja vaikkapa huvipuistoja kaupungista löytyisi? Minkä muotoisia rakennuksia vedenalaisessa kaupungissa on?

Keksikää kaupunkiin kiinnostuksenne mukaan esimerkiksi upeita nähtävyyksiä, kiinnostavia luontokohteita ja kutkuttavan hauskoja tapoja kulkea paikasta toiseen.

Yhteisen kaupungin kartan voi piirtää isolle rullapaperille tai kartta voi syntyä eri kaupunginosista, jolloin jokainen oppilas tai pienryhmä pääsee suunnittelemaan omaan

kaupunginosaan kiinnostavia paikkoja ja asioita. Muistakaa tarkistaa, että kaupungissa mahdollisesti kulkevat kulkureitit (kuten kadut tms.) liittyvät lopuksi toisiinsa.

Kuljeta tarinaa

Suunnittele ja kirjoita oman vedenalaisen olennon tarina osaksi yhteistä mielikuvituskaupunkianne. Minkä kadun varrella olentosi asuu? Missä hän liikkuu usein? Käykö olento jossain töissä tai koulussa? Missä sen ystävät asuvat?

- Suunnittele ja rakenna tarinasi kertomalla, mitä vedenalainen olentosi tekee esimerkiksi:
 - o aamuisin, päivisin, iltaisin ja öisin
 - o kesällä, syksyllä, talvella ja keväällä
 - o pohjalla, pinnalla, lumpeiden kätöksässä, vedenalaisessa kaupungissa
 - o iloisena, vihaisena, surullisena, väsyneenä
 - o kotonaan, ystävänsä luona, lempipaikassaan, jännittävässä paikassa
- Tai suunnittele aivan oma tapasi kertoa tarina! Sanataiteessa lapsen omalle tarinankerronnalle annetaan arvo riippumatta siitä, noudattaako lapsen tapa kertoa meille aikuisille tuttuja käytänteitä. Lapsen tuottama tarinataide voi olla suurestikin kieltä ja kielen rakenteita uudistavaa. Alkuun tärkeää onkin tukea kerronnan motivaatiota ja innostusta kirjoittamiseen. Motivaatio johtaa toistuvuuteen ja sitä kautta pikkuhiljaa kasvavaan ymmärrykseen erilaisista teksteistä ja niiden suunnittelusta sekä rakenteesta.

VEDENALAINEN OLENTO NIMELTÄ:

KUVA:

TUNTO MERKIT:

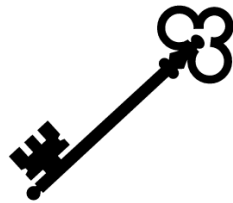
RAVINTO:

ASUINPAIKKA:

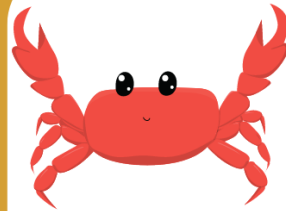
TARINAKORTIT: VEDEN ALLA

MUSTEKALA

AVAIN

RAPU

LINNA

LUOLA

AARRE

KRUUNU

VALAS

KORALLI

TARINAKORTIT: VEDEN ALLA

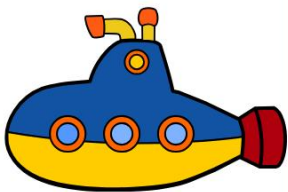
MEDUUSA

KILPIKONNA

AALOT

SUKELLUSVENE

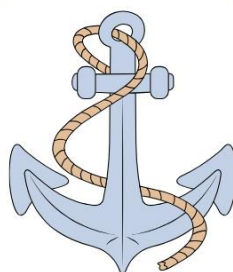
SIMPUKKA

MAJAKKA

PULLOPOSTI

ANKKURI

VESIPUTOUS